

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI DAXİLİ İŞLƏR NAZİRLİYİ

POLİS AKADEMİYASI

ƏYANİ TƏHSİL

«CİNAYƏT PROSESİ» KAFEDRASİ

M Ü H A Z İ R Ə

Mövzu № 5/1. «Cinayət mühakimə icraatının iştirakçıları»

vaxt - 8 saat:
mühazirə - 4 saat:
seminar - 4 saat

Tərtib etdi:

«Cinayət prosesi» kafedrasının
rəisi, polis polkovniki
Səyyad Ağayev

Mühazirə kafedranın iclasında müzakirə edilməklə bəyənilmişdir.

PROTOKOL № ____ « ____ » _____ 2021-ci il

BAKİ – 2021

Mövzu 5/1. «Cinayət mühakimə icraatının iştirakçıları»

PLAN:

GİRİŞ

- 1. Cinayət prosesi iştirakçısının anlayışı və təsnifatı.**
- 2. Məhkəmə-ədalət mühakiməsini həyata keçirən orqan kimi.**
- 3. Cinayət prosesində ittiham tərəfi.**

NƏTİCƏ

ƏDƏBİYYAT:

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Bakı, 1995. mad. 125-133.
2. Azərbaycan Respublikasının CPM. Bakı, 2021. mad. 7.0.18, 66-89.
3. Azərbaycan Respublikasının CM. Bakı, 2021. mad.14
4. Azərbaycan Respublikasının «Məhkəmələr və hakimlər haqqında» Qanunu. 10 iyun 1997-ci il. mad. 1-60.
5. «Prokurorluq haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanunu. 7 dekabr 1999. mad. 1-8.
6. Azərbaycan Respublikası CPM-in Kommentariyası. «DİGESTA» nəşr. mad. 66-89. Bakı, 2019.
7. Mirağa Cəfərquliyev «Cinayət prosesi» Dərslik, Bakı, 2008.
8. Rusiya Federasiyasının CPM-si. mad.37. Moskva, 2006
9. «Cinayət törətmiş şəxslərin verilməsi (ekstradisiya) haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanunu. 15 may 2001, mad.8.
10. «Azərbaycan Respublikası məhkəmələrinin hakimlərinin sayının artırılması və məhkəmələrin ərazi yurisdiksiyasının müəyyən edilməsi haqqında» 17 avqust 2006 il tarixli Fərman
11. Azərbaycan Respublikası DİN-in 30.08.2011-ci il 560 nömrəli əmri. Azərbaycan Respublikasının daxili işlər orqanlarında təhqiqat işinin təşkilinə dair təlimatın təsdiq edilməsi barədə.
12. Azərbaycan Respublikası DİN-in 03.11.2011-ci il tarixli 680 nömrəli əmri «Törədilmiş və ya hazırlanan cinayətlər və hadisələr barədə məlumatların qəbulu, qeydiyyatı və baxılması qaydaları haqqında Təlimatın təsdiq olunması barədə»
13. Azərbaycan Respublikası DİN-in 26.08.2011ci il tarixli 555 nömrəli əmri «DİN-in Baş İstintaq və Təhqiqat İdarəsi haqqında Əsasnamənin təsdiq edilməsi barədə»
14. Cinayət prosesi fənn proqramı Bakı 2018

15. Cinayət prosesi fənn proqramı Bakı 2018

16. Firuzə Abbasova “Cinayət prosesi” Dərslik. Ümumi hissə. Bakı 2021” Zərdabi LTD” MMC, 2012, 416 s.

17. Cinayət prosesi. Məsələlər Toplusu N.Əliyev, S.Ağayev, A. Mikayılov, İ.Eyyubov, V. Qasımov, Bakı: Mütərcim, 2014-216 səh.

GİRİŞ

Cinayətkarlığa qarşı mübarizə sahəsində müxtəlif ictimai münasibətlər yaranır. Bunların ən mühümü cinayət-prosessual münasibətlərdir. Cinayət-prosessual münasibətlərin zəruri elementlərindən biri bu münasibətləri həyata keçirən subyektlərdir.

Cinayət prosessual qanunvericilikdə həmin subyektlərin dairəsi dəqiqləşdirilmişdir.

Bu günkü mühazirəmizdə cinayət mühakimə icraatının subyektləri və iştirakçılarının anlayışı, təsnifatı, onların qarşılıqlı əlaqəsi, ədalət mühakiməsi orqanı kimi məhkəmənin quruluşu, rolu və ən nəhayət cinayət prosesində ittiham tərəfinə aid edilən şəxslər, onların hüquq və vəzifələri ilə bağlı ətraflı tanış olacağıq.

Təbii ki, bu subyektlər arasında dövlət orqanlarının, daha doğrusu hüquq mühafizə orqanların cinayətkarlıqla mübarizədə rolu böyükdür. Lakin adı çəkilən orqanlar tək-cə cinayətkarlıqla mübarizə aparmamalı, həm də cinayət prosesində iştirak edən digər şəxslərin hüquq və azadlıqlarının həyata keçirilməsini təmin etməlidirlər.

Sual 1. Cinayət prosesi iştirakçısının anlayışı və təsnifatı.

Cinayət prosesinin iştirakçıları dedikdə, qanunla onlara verilən hüquq və vəzifələrdən istifadə etməklə müəyyən cinayət-prosessual funksiyaları həyata keçirən dövlət orqanları, vəzifəli şəxslər, vətəndaşlar başa düşülür. Daha doğrusu cinayət prosesinin iştirakçıları müəyyən cinayət-prosessual funksiyaları həyata keçirən cinayət-prosessual fəaliyyətinin subyektləridir. Bu baxımdan cinayət prosesini həyata keçirən orqanlar – məhkəmə, prokuror, müstəntiq və təhqiqat orqanı, xüsusi ittihamçı, cinayət mühakimə icraatında müəyyən prosesual fəaliyyəti həyata keçirən ayrı-ayrı vətəndaşlar-təqsirləndirilən şəxs, şübhəli şəxs, müdafiəçi, zərər çəkmiş şəxs, mülki iddiaçı və onların nümayəndələri, mülki cavabdeh və onun nümayəndəsi cinayət prosesinin iştirakçılarıdır (CPM 7.0.18-ci maddə).

Cinayət prosesində yuxarıda adları çəkilən dövlət orqanları, vəzifəli şəxslər, vətəndaşlarla yanaşı digər şəxslər də – şahid, ekspert, hal şahidi, tərcüməçi, məhkəmə iclasının katibi iştirak edirlər. Həmin şəxslər ibtidai istintaq və məhkəmə baxışı zamanı ayrı-ayrı istintaq hərəkətləri aparılarkən iştirak etsələr də və ayrı-ayrı cinayət-prosessual münasibətlərin subyektləri kimi çıxış etsələr də onlar hər hansı cinayət prosesual funksiyaları həyata keçirmirlər. Elə bu səbəbdən adı çəkilən şəxslərin dairəsi Azərbaycan Respublikasının Cinayət-prosessual Məcəlləsinin 7.0.18-ci maddəsindəki «cinayət prosesinin iştirakçılarının» anlayışına daxil edilməyib.

Hüquq ədəbiyyatında cinayət mühakimə icraatının iştirakçılarının təsnifatını müxtəlif meyarlara görə aparılır. Bir qrup müəlliflər (V.P.Bojyev,

V.İ.Radçenko) təsnifatı subyektin prosesdəki məqsədinə, həyata keçirdiyi prosesual fəaliyyətin məzmununa görə aparırlar. Belə ki, ümumi qəbul olunmuş təsnifat aşağıdakı kimidir:

1. Məhkəmə;
2. İttiham tərəfi;
3. Müdafiə tərəfi;
4. Cinayət mühakimə icraatının digər iştirakçıları.

Qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan Respublikasının CPM-in II bölməsində məhz yuxarıdakı təsnifat əsas götürülərək iştirakçılar sistemləşdirilmişdir.

B.R.Bojyev prosesual vəziyyətinə görə (statusuna görə) iştirakçıları aşağıdakı kimi təsnifləşdirir:

1. Dövlət orqanları;
2. Xüsusi ittihamçı və onun nümayəndəsi;
3. Digər şəxslər.

Cinayət mühakimə icraatında xüsusi bir anlayış kimi – «cinayət prosesinin tərəfləri» anlayışında istifadə edilir. Azərbaycan Respublikasının CPM-in 7.0.19-cu maddəsinə görə cinayət prosesinin tərəfləri dedikdə, çəkişmə və hüquq bərabərliyi əsasında cinayət mühakimə icraatında ittihamı və müdafiəni həyata keçirən cinayət prosesinin iştirakçıları başa düşülür.

İttiham tərəfinə – prokuror, müstəntiq, təhqiqatçı, zərər çəkmiş şəxs, xüsusi ittihamçı, mülki iddiaçı, **müdafiə tərəfinə** isə şübhəli və təqsirləndirilən şəxs, onun müdafiəçisi və mülki cavabdehdir (7.0.21, 7.0.28).

Sual 2. Məhkəmə – ədalət mühakiməsini həyata keçirən orqan kimi.

Azərbaycan Respublikasının CPM-in 7.0.9-cu maddəsində məhkəməyə anlayış verilir: «məhkəmə – Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə uyğun olaraq ədalət mühakiməsini həyata keçirmək məqsədilə yaradılan, CPM-də müəyən edilmiş qaydada birinci, apellyasiya və kassasiya instansiyası qismində cinayət işlərinə və ya cinayət təqibi ilə bağlı digər materiallara baxan məhkəmədir».

Cinayət prosesini həyata keçirən dövlət orqanları içərisində məhkəmə öz prosesual vəziyyətinə və səlahiyyətinə görə xüsusi yeri tutur. O, cinayət-prosessual fəaliyyətin baş subyekti kimi ədalət mühakiməsini həyata keçirən yeganə dövlət orqanıdır. Belə ki, Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 63.1-ci maddəsində qeyd edilir ki, «cinayət törədilməsində təqsirləndirilən hər bir şəxs, onun təqsiri qanunla nəzərdə tutulan qaydada sübuta yetirilməyibsə və bu barədə məhkəmənin qanuni qüvvəyə minmiş hökmü yoxdursa, təqsirsiz sayılır».

Bir qayda olaraq, ibtidai istintaq qurtardıqdan sonra ittiham aktı prokuror tərəfindən təsdiq edildikdən sonra cinayət işi məhkəmə vermə mərhələsindən keçir.

Azərbaycan Respublikasında cinayət mühakimə icraatını həyata keçirən məhkəmələrin sistemi Azərbaycan Respublikasının CPM-in 66-cı maddəsində təsbit edilmişdir:

1. rayon (şəhər) məhkəmələri;
2. hərbi məhkəmələr;

3. Ağır cinayətlərə dair işlər üzrə Azərbaycan Respublikasının məhkəməsi;
4. Ağır cinayətlərə dair işlər üzrə Naxçıvan MR-nin Məhkəməsi («Məhkəmələr və hakimlər haqqında Qanunu»nun 30.1-ci maddəsi);
5. Naxçıvan MR-nin Ali Məhkəməsi;
6. Azərbaycan Respublikasının Apellyasiya Məhkəməsi;
7. Azərbaycan Respublikasının Ali məhkəməsi.

Qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin 2006-cı il 19 fevral tarixli «Azərbaycan Respublikasında Məhkəmə sisteminin müasirləşdirilməsi haqqında» Fərmanı ilə Ağır cinayətlərə dair işlər üzrə Naxçıvan MR-nin Məhkəməsi və yeni apellyasiya məhkəmələri (Bakı, Sumqayıt, Əlibayramlı, Şəki, Gəncə) də məhkəmə sisteminə daxildir.

Azərbaycan Respublikasının cinayət-prosessual qanunvericiliyində məhkəmə sisteminə daxil olan hər bir məhkəmənin aidiyyəti dəqiq müəyyən edilmiş, hakimlərin və andlı iclasçıların cinayət prosesində iştirakı məsələləri ətraflı tənzimlənmişdir.

Azərbaycan Respublikasında məhkəmə sistemi 3 pillədən ibarətdir – birinci, apellyasiya və kassasiya instansiya məhkəmələri.

Rayon (şəhər) məhkəmələri birinci instansiya məhkəmələri qismində fəaliyyət göstərməklə, böyük ictimai təhlükə törətməyən və az ağır cinayətlərə dair işlərə baxır.

Rayon (şəhər) məhkəmələri cinayət təqibi üzrə materiallara həm növ aidiyyətinə, həm də ərazi aidiyyəti üzrə baxırlar. Burada növ aidiyyəti ondan ibarətdir ki, rayon (şəhər) məhkəmələri hərbi məhkəmələrin səlahiyyətinə aid olmayan, habelə ağır və xüsusit ağır cinayətlərə dair işlər istisna olmaqla, qalan işlərə və materiallara baxırlar.

Ərazi aidiyyəti isə hər bir rayon (şəhər) məhkəməsinin yalnız onun fəaliyyət göstərdiyi ərazidə törədilmiş cinayətlərlə bağlı işlərə və digər materiallara baxmasını nəzərdə tutur. (CPM-in 67.4-cü maddəsi).

Hərbi məhkəmələr birinci instansiya məhkəməsi qismində fəaliyyət göstərməklə, müharibə və hərbi xidmət əleyhinə olan böyük ictimai təhlükə törətməyən və az ağır cinayətlərlə dair, habelə hərbi qulluqçular tərəfindən törədilmiş böyük ictimai təhlükə törəməyən və az ağır cinayətlərə dair işlərə baxırlar (göstərilən cinayətlər hərbi qulluqçu olmayan şəxsin iştirakı ilə törədilsə, onun barəsində isə də hərbi məhkəmə tərəfindən baxılır) (CPM-in 68.1 və 68.2-ci maddəsi).

«Hərbi qulluqçuların statusu haqqında» Azərbaycan Respublikasının 25 dekabr 1991-ci il tarixli Qanunun 2-ci maddəsinə əsasən, hərbi qulluqçu statusuna Azərbaycan Respublikası Silahlı Qüvvələrində, Azərbaycan Respublikasının sərhəd qoşunlarında və Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə uyğun olaraq yaradılmış başqa silahlı birləşmələrdə həqiqi hərbi xidmətdə olan Azərbaycan Respublikasının vətəndaşları və başqa dövlətlərin vətəndaşları, habelə toplantılarda olan hərbi vəzifəlilər malikdirlər.

Hərbi məhkəmələrin səlahiyyətinə cinayət təqibi ilə bağlı materiallar növ aidiyyəti, şəxslərə görə aidiyyətlə yanaşı, həm də ərazi aidiyyəti üzrə də aid edilmişdir. Belə ki, hər bir hərbi məhkəmə yalnız öz yurisdiksiyasının şamil olduğu ərazidə törədilmiş cinayət işlərinə və cinayət təqibi ilə bağlı digər materiallara baxa bilər. Hərbi məhkəmələrdə işə təkbaşına hakim baxır.

Ağır cinayətlərə dair işlər üzrə Azərbaycan Respublikasının Məhkəməsi birinci instansiya məhkəməsi qismində fəaliyyət göstərməklə ağır və xüsusilə ağır cinayətlərə dair işlərə baxır və onun yurisdiksiyası Naxçıvan MR istisna olmaqla, Azərbaycan Respublikasının bütün ərazisinə şamil olunur.

Qeyd etmək lazımdır ki, Ağır cinayətlərə dair Azərbaycan Respublikasının məhkəməsi, «Cinayət törətmiş şəxslərin verilməsi (ekstradisiya) haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanununun 8-ci maddəsinə əsasən, cinayət törətmiş şəxslərin verilməsi (ekstradisiya) məsələlərini həll edir.

Ağır cinayətlərə dair işlər üzrə Azərbaycan Respublikasının məhkəməsində cinayət işlərinə andlı iclasçıların iştirakı ilə və ya üç hakimdən ibarət kollegial tərkibdə baxılır.

Ağır cinayətlərə dair işlər üzrə Azərbaycan Respublikasının məhkəməsi birinci instansiya məhkəməsi qismində fəaliyyət göstərməklə müharibə və hərbi xidmət əleyhinə olan ağır və xüsusilə ağır cinayətlərə dair, habelə hərbi qulluqçular tərəfindən törədilmiş ağır və xüsusilə ağır cinayətlərə dair işlərə baxır (göstərilən cinayətlər hərbi qulluqçu olmayan şəxsin iştirakı ilə törədilmişsə, onun barəsində işə də Ağır cinayətlərə dair işlər üzrə məhkəmədə baxılır) (CPM-in 70.2-ci maddəsi). Adı çəkilən məhkəmədə işlərə andlı işlasçıların iştirakı ilə və ya 3 hakimdən ibarət kollegial tərkibdə baxılır.

Azərbaycan Respublikası Apellyasiya Məhkəməsi II instansiya-apellyasiya instansiya məhkəməsi qismində fəaliyyət göstərir və aşağıda göstərilən birinci instansiya məhkəmələrinin qanuni qüvvəyə minməmiş hökmlərindən və digər qərarlarından apellyasiya şikayətləri və ya protenstləri əsasında cinayət işlərinə baxır:

1. Naxçıvan MR-nin rayon (şəhər) məhkəmələri istisna olunmaqla, Azərbaycan Respublikasının digər rayon (şəhər) məhkəmələrinin;
2. hərbi məhkəmələrin;
3. Naxçıvan MR Ali Məhkəməsinin ağır cinayətlərə dair işlər üzrə kollegiyasının (yeni məhkəmələr tam təşkil edilənədək);

4. Ağır Cinayətlərə dair Azərbaycan Respublikasının Məhkəməsi;

Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin 2006-cı il 19 fevral tarixli Fərmanı ilə yeni apellyasiya məhkəmələri – Bakı, Sumqayıt, Gəncə, Şəki, Əli-Bayramlı apellyasiya məhkəmələri yaradılmışdır. Lakin bu məhkəmələr tam təşkil edilənədək daxil olmuş şikayətlərə və protestlərə Azərbaycan Respublikasının Apellyasiya Məhkəməsinin cinayət və inzibati işlər üzrə kollegiyası və hərbi məhkəmələrin işləri üzrə kollegiyası baxır.

Naxçıvan MR-nın Ali məhkəməsi də apellyasiya instansiyası qismində fəaliyyət göstərir.

Azərbaycan Respublikasının Ali Məhkəməsi cinayət mühakimə icraatını həyata keçirən məhkəmə orqanları sisteminin «zirvə»-sini təşkil edir.

Ali Məhkəmə cinayət mühakimə icraatı sahəsində aşağıdakı səlahiyyətləri həyata keçirir;

1. Kassasiya qaydasında icraatın həyata keçirilməsi;
2. Əlavə kassasiya qaydasında icraatın həyata keçirilməsi;
3. Hüquq və azadlıqların pozulması ilə bağlı yeni hallar və yeni açılmış hallar üzrə işlərə baxılması;

Azərbaycan Respublikasının Ali Məhkəməsi tərkibində aşağıdakı qurumlar cinayət mühakimə icraatını həyata keçirir;

1. Ali Məhkəmənin Plenumu;
2. Ali Məhkəmənin cinayət işləri üzrə məhkəmə kollegiyası;
3. Ali Məhkəmənin hərbi məhkəmələrin işləri üzrə məhkəmə kollegiyası;

Azərbaycan Respublikasının Ali Məhkəməsi kassasiya instansiyası məhkəməsi qismində andlı iclasçıların iştirakı ilə birinci instansiya məhkəməsinin qanuni qüvvəyə minmiş hökmlərindən və apellyasiya

instansiyası məhkəməsinin qanuni qüvvəyə minmiş hökmlərindən və ya digər qərarından verilmiş kassasiya qaydasında şikayət, protest, yaxud təqdimatlara baxmaq səlahiyyətinə malikdir.

Ərazi üzrə məhkəmə aidiyyətini müəyyən edilməsi məsələsi Azərbaycan Respublikasının CPM-in 74-cü maddəsində tənzimlənir. Belə ki, cinayət işinə cinayət törədildiyi yerin fəaliyyət dairəsinə aid olan birinci instansiya məhkəməsində baxılır.

Uzanan və ya davam edən cinayətlərin törədilməsi ilə bağlı cinayət işlərinin məhkəmə aidiyyəti aşağıdakılara əsasən müəyyənləşdirilir:

1. Uzanan cinayətin başa çatdığı yer onun törədildiyi yer hesab olunur.
2. Cinayət qanunu ilə nəzərdə tutulmuş son əməlin törədildiyi yer davam edən cinayətin başa çatdığı yer hesab olunur.

Cinayət işlərindən biri Ağır cinayətlərə dair işlər üzrə Azərbaycan Respublikasının hərbi məhkəməsinə, digəri isə hərbi məhkəmələrə və ya rayon (şəhər) məhkəmələrinə. yaxud Ağır Cinayətlərə dair işlər üzrə Azərbaycan Respublikasının Məhkəməsinə aid olan bir icraatda birləşdirilmiş cinayət işlərinə Ağır Cinayətlərə dair işlər üzrə Azərbaycan Respublikasının hərbi məhkəməsində baxılır.

Sual 3. Cinayət prosesində ittiham tərəfi.

«İttiham»ın anlayışı hüquq ədəbiyyatlarında verilməklə yanaşı, qanunvericilikdə də təsbit edilmişdir. Belə ki, Azərbaycan Respublikasının CPM-in 7.0.20-ci maddəsinə əsasən «ittiham - CPM-lə müəyyən olunmuş qaydada şəxsin cinayət qanunu ilə nəzərdə tutulmuş konkret əməli törədilməsinin israr edilməsidir».

Düzdür, bu anlayışda qüsur olsa da, ittihamın mahiyyətini açması nöqteyi-nəzərindən qənaətbəxş hesab etmək olar. Qüsur ondan ibarətdir ki, «...cinayət qanunu ilə nəzərdə tutulmuş...» ifadəsi əvəzinə «.. cinayət qanunu ilə qadağan edilmiş...» ifadəsi işlənsə yaxşı olardı. Çünki cinayət qanununda da əməllər «nəzərdə tutulub ki, biz onu cinayət hesab etmirik, məsələn, zəruri müdafiə, son zərurət və s. O əməl cinayət hesab edilir ki, o qanunla qadağan edilsin (Azərbaycan Respublikasının CM—nin 14 mad.)

CPM-in 7.0.21-ci maddəsinə əsasən ittiham tərəfindən aşağıdakı şəxslər aiddirlər:

1. Prokuror, müstəntiq, təhqiqatçı;
2. Zərər çəkmiş şəxs, xüsusi ittihamçı;
3. Mülki iddiaçı:

PROKUROR:

Prokurorun anlayışı həm hüquq ədəbiyyatlarında, həm də qanunvericilikdə verilmişdir. V.P.Bojyev prokurora aşağıdakı kimi anlayış verir: «Prokuror cinayət mühakimə icraatının bütün mərhələlərində cinayət prosesual münasibətlərdə iştirak edə bilən hakimiyyət səlahiyyətlərinə malik vəzifəli şəxsdir».

Rusiya Federasiyasının CPM-nin 37-ci maddəsində prokurora CPM-lə müəyyən edilmiş səlahiyyətlər çərçivəsində cinayət mühakimə icraatı gedişində cinayət təqibini həyata keçirən, həmçinin ibtidai istintaq və təhqiqat orqanlarının prosesual fəaliyyətinə nəzarəti həyata keçirən vəzifəli şəxs kimi anlayış verilir.

Qeyd etmək lazımdır ki, yuxarıda göstərilən anlayışların heç birində prokurorun dövlət ittihamın müdafiə etməsi ilə bağlı heç nə yoxdur. Bundan fərqli olaraq Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosesual Məcəlləsinin 7.0.23-cü maddəsində prokurora daha dolğun anlayış verilmişdir: «Prokuror öz səlahiyyətləri daxilində bu Məcəllədə nəzərdə tutulmuş qaydada cinayət işləri üzrə ibtidai araşdırmaya prosesual rəhbərliyi həyata keçirən və ya dövlət ittihamçısı qismində məhkəmədə ictimai, yaxud ictimai-xüsusi ittihamı müdafiə edən şəxsdir».

Bundan başqa «Prokurorluq haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 1-ci maddəsində prokurorların dairəsi müəyyən edilmişdir: «Azərbaycan Respublikasının Baş prokuroru, bütün tabe prokurorlar, prokuror müavinləri, prokurorun böyük köməkçiləri, prokuror köməkçiləri, idarə, şöbə rəisləri, rəislərin müavinləri, idarə, şöbələrin böyük prokurorları, prokurorları və prokuror-kriminalistlər».

Azərbaycan Respublikası CPM-in 84-cü maddəsində prokurorun cinayət mühakimə icraatında rolu, hüquq və vəzifələri, məsuliyyəti öz əksini tapmışdır.

Cinayət təqibini həyata keçirərkən prokuror cinayət işinin bütün hallarının tədqiqi nəticəsinə əsaslanaraq yalnız qanunun tələblərini və daxili inamını rəhbər tutur. Burada qanun dedikdə, CPM, CM və cinayət təqibi gedişində tətbiq edilən Azərbaycan Respublikasının digər normativ hüquq aktları başa düşülür. Daxili inam isə, konkret cinayət işinin ayrı-ayrı halları barəsində prokurorun gəldiyi qənaət kimi başa düşülür.

CPM-in 84.2-ci maddəsində prokurorun cinayət təqibi ilə bağlı həyata keçirdiyi vəzifələrin 5 istiqaməti müəyyən edilmişdir:

- a) cinayət işi başlananadək həyata keçirilən vəzifələr;
- b) cinayət işi üzrə ibtidai araşdırmaya prosesual rəhbərliyin həyata keçirilməsi;
- c) cinayət işi üzrə məhkəmədə mülki iddia qaldırmaq və onu müdafiə etmək;
- ç) məhkəmədə cinayət işi üzrə ittihamı müdafiə etmək;
- d) cinayət təqibinin gedişinin başqa səlahiyyətləri həyata keçirmək.

Həmin istiqamətlərdən hər biri üzrə prokurorun yerinə yetirdiyi vəzifələr mahiyyətə fərqlənsə də, vahid məqsədə – cinayət işi üzrə obyektiv, əsaslandırılmış və qanuni qərarın qəbul edilməsinin təmin olunmasına yönəlmişdir.

Prokurorun cinayət işi başlananadək həyata keçirdiyi vəzifələr törədilmiş və ya hazırlanan cinayətlərə dair daxil olmuş ərizə və digər məlumatları araşdıraraq cinayət işi başlamaq barədə məsələnin həll edilməsindən və cinayət işinin ibtidai araşdırmasını öz icraatına qəbul etməkdən və ya onu aidiyyəti üzrə müstəntiqə, yaxud təhqiqatçıya tapşırmaqdan ibarətdir.

Prokurorun cinayət təqibi ilə bağlı səlahiyyətlərinin ən mühüm tərkib hissəsi onun işi üzrə ibtidai araşdırmaya prosesual rəhbərliyi həyata keçirməsidir. Cinayət işi üzrə məhkəməyədək icraat zamanı cinayət-prosesual qanunvericiliyin icrasına və tətbiqinə görə məsuliyyəti prokuror daşıyır. «Prokurorluq haqqında» Qanununun 17-ci maddəsinin 2-ci hissəsinə əsasən, ibtidai araşdırmaya prosesual rəhbərliyi həyata keçirən prokuror cinayət işinin məhkəməyədək icraatı gedişində qanunların icrasına və tətbiqinə nəzarət edir, bu sahədə qanunvericilik aktlarının icra vəziyyətini öyrənir və ümumiləşdirir. Deməli, cinayət işinin ibtidai araşdırılması gedişində prokurorun fəaliyyəti xeyli dərəcədə genişdir və cinayət işin hərtərəfli, tam və obyektiv araşdırılmasının, bu zaman qanunlara dönmədən və dəqiq riayət olunmasının təmin edilməsinə yönəlmişdir.

Prokurorun ibtidai araşdırmaya prosessual rəhbərliyi həyata keçirmək üzrə hüquqları CPM-in 84.5-ci maddəsində kifayət qədər müfəssəl şəkildə sadalanmışdır. Həmin hüquqları bir neçə istiqamət üzrə qruplaşdırmaq olar:

1. törədilmiş və ya hazırlanan cinayətlərə dair daxil olmuş ərizə və digər məlumatların qəbulu, qeydiyyatı və həll edilməsində qanunun tələblərinin yerinə yetirilməsi vəziyyətini yoxlamaq (84.5.1);
2. cinayət işinin tam, hərtərəfli və obyektiv ibtidai araşdırılmasının tezliklə həyata keçirilməsini təmin etmək üçün konkret tədbirlər görmək (84.5.2-84.5.7, 84.5.16-84.5.20);
3. müstəntiq və ya təhqiqatçının qərar və hərəkətlərindən şikayətlərə baxmaq, onların qanunsuz və əsassız qərarlarını ləğv etmək (84.5.8. və 84.5.9.);
4. İbtidai araşdırma gedişində qanunvericiliklə nəzərdə tutulmuş hallarda miüvafiq təqdimatla yuxarı prokurora və ya məhkəməyə müraciət etmək və onların qarşısında orqanı təmsil etmək (84.5.10-84.5.12);
5. Cinayət işinin ibtidai araşdırılması üzrə apalıq və ya yekun qərarlar qəbul etmək, cinayət təqibi ilə bağlı materialların mahiyyəti üzrə baxılması üçün məhkəməyə göndərmək (84.5.13 – 84.5.15);
6. qanunsuz tutulmuş və ya müddətdən artıq saxlanılan şübhəli şəxsi və ya həbs edilmiş təqsirləndirilən şəxsi azad etmək (84.5.21).
7. CPM-də nəzərdə tutulmuş digər səlahiyyətləri həyata keçirmək (84.5.22);

Prokurorun dövlət ittihamçısı kimi aşağıdakı hüquqları var:

1. etirazlar etmək;

2. vəsatətlər vermək;
3. cinayət prosesinin digər iştirakçılarının vəsatətləri üzrə öz rəyini bildirmək;
4. ittiham tərəfinin sübutlarını məhkəməyə təqdim etmək, habelə məhkəməyə sübutların təqdim olunması məqsədilə məhkəmənin qərarı ilə prosesual məcburiyyət tədbirləri tətbiq etmək;
5. birinci və apellyasiya instansiyalarında məhkəmə istintaqında və işin materiallarının tədqiqində iştirak etmək;
6. protest vermək və s.

MÜSTƏNTİQ

CPM-in 7.0.24-cü maddəsinə əsasən müstəntiq öz səlahiyyətləri daxilində CPM-də nəzərdə tutulmuş qaydada cinayət işi üzrə ibtidai istintaq apararı şəxsdir.

CPM-in 215.2-ci maddəsinə və «Azərbaycan Respublikasının CPM-in təsdiq edilməsi, qüvvəyə minməsi və bununla əlaqədar hüquqi tənzimləmə məsələləri haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanununun və həmin Qanunla təsdiq edilmiş Azərbaycan Respublikasının CPM-in tətbiq edilməsi barədə» Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin 24 avqust 2000-ci il tarixli Fərmanının 3-cü bəndinə əsasən, cinayət işlərinin ibtidai istintaqını Azərbaycan Respublikasının prokurorluq, daxili işlər orqanlarının, Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin, Ədliyyə Nazirliyinin, Vergilər Nazirliyinin, FHN-nin, Dövlət Sərhəd Xidmətinin, Dövlət Gömrük Komitəsinin müstəntiqləri həyata keçirirlər. Lakin müstəntiqin hansı dövlət orqanının işçisi olması onun hüquqi statusuna heç bir təsir etmir.

Müstəntiq öz prosesual fəaliyyətində qanunun tələblərini rəhbər tutmalıdır. O, qərarlar qəbul edərkən öz daxili inamı ilə yanaşı, ibtidai araşdırmaya prosesual rəhbərliyi həyata keçirən prokurorun

göstərilərinə də əsaslanır. Lakin bu müddəə müstəntiqin heç bir prosesual müstəqilliyə malik olmaması kimi başa düşülə bilməz.

Belə ki, yeni cinayət-prosessual qanunvericilik hər hansı bir prosesual hərəkəti həyata keçirmək üçün müstəntiqin ibtidai araşdırmaya prosesual rəhbərliyi həyata keçirən prokurordan qabaqcadan icazə almasını nəzərdə tutulmamışdır. Müstəntiq yalnız cinayət işinin başlanması (210 m.), başqa cinayət işinin ayrılması (211.6 m.), təqsirləndirilən şəxs qismində cəlb etmə (223.6 m), cinayət işi üzrə icraatın dayandırılması (277.3 m.), cinayət işi üzrə dayandırılmış icraatın təzələnməsi (279.2), cinayət işi üzrə icraata xitam verilməsi (280.5 m) haqqında çıxardığı qərarların surətini çıxarıldığı andan 24 saat müddətində məlumat vermək məqsədilə, ittiham aktını isə qəbul olunduğu gün (290.1 m.) təsdiqlənmək üçün ibtidai araşdırmaya prosesual rəhbərliyi həyata keçirən prokurora göndərir. Müstəntiq istənilən başqa prosesual qərarları müstəqil qəbul edir və lazımi prosesual hərəkətləri həyata keçirir. Lakin prokuror müstəntiqə ibtidai istintaqla bağlı istənilən məsələ barəsində göstəriş verə bilər və həmin göstərişlərin icrası müstəntiq üçün məcburidir.

İbtidai araşdırmaya prosesual rəhbərliyi həyata keçirən prokurorun müstəntiqə verdiyi göstərişlər cinayət işinin hərtərəfli, tam, habelə sürətlə və keyfiyyətlə araşdırmasına xidmət etməli, ayrı-ayrı prosesual hərəkətlərin icrasının ümumi istiqamətlərini müəyyən etməli və heç bir vaxt hər hansı bir prosesual qərarın və ya iş üçün əhəmiyyət kəsb edən halın tabeliyini qabaqcadan həll etməməlidir. Əks təqdirdə həmin göstəriş qanunsuz və əsassız olacaqdır. Müstəntiq üçün isə prokurorun yalnız qanuni göstərişləri məcburidir.

Müstəntiqin hüquq və vəzifələri CPM-in 85-ci maddəsində təsbit edilmişdir. Müstəntiqin aşağıdakı vəzifələri var:

1. törədilmiş və ya hazırlanan cinayətlərə dair daxil olmuş ərizə və digər məlumatlara baxmaq, kifayət qədər səbəblər və əsaslar

olduqda cinayət işi başlamaq, işi öz icraatına götürmək, cinayət açılması, işin tam, hərtərəfli və obyektivi araşdırılması üçün zəruri tədbirlər görmək, səlahiyyəti daxilində bütün istintaq və ya digər prosesual hərəkətləri həyata keçirmək;

2. şübhəli şəxsə tutulduğu, təqsirləndirilən şəxsə ittiham elan olunduğu və ya həbs edildiyi andan hüquqlarını bildirmək, müvafiq olaraq tutulmasının, cinayət məsuliyyətinə cəlb edilməsinin və ya həbsə alınmasının səbəblərini izah etmək;
3. prokurorun göstərişlərini icra etmək;
4. prokurora və məhkəməyə yazılı və şifayi izahatlar vermək və s.

Müstəntiqin aşağıdakı hüquqları var:

1. hadisə və onunla əlaqəsi olan şəxslər barəsində məlumatları əks etdirən sənədləri və digər materialları tələb etmək;
2. şübhəli şəxsi tutmaq, onu zərər çəkmiş şəxsi, şahidi dindirmək, ekspertiza təyin etmək, tanınmaya təqdim etmək, baxış, axtarış, götürmə, müayinə və digər istintaq hərəkətləri aparmaq;
3. dövlət orqanlarından tərcüməçinin, mütəxəssisin, ekspertin ayrılmasını tələb etmək, şəxslərin razılığı ilə onları müvafiq istintaq hərəkətlərinə hal şahidi, tərcüməçi, mütəxəssis və ekspert qismində cəlb etmək;
4. müvafiq təhqiqat orqanına və ya təhqiqatçıya ayrı-ayrı istintaq hərəkətlərinin keçirilməsini tapşırmaq;
5. hal şahidinə, tərcüməçiyə, mütəxəssisə və ya ekspertə edilmiş etirazlara baxmaq;
6. cinayət prosesində iştirak edən şəxslərin vəsatətlərinə və cinayət işinin icraatı ilə əlaqədar digər şəxslərin ərizə və digər müraciətlərinə baxmaq və s.

Azərbaycan Respublikasının CPM-nin 85.6-cı maddəsi istintaq şöbəsinin (bölməsinin, idarəsinin) rəisinin (rəis olmadıqda müavini) hüquq statusunu, onun hüquq və vəzifələrini qeyd edir. İstintaq şöbəsinin

rəisi əsasən öz tabeçiliyində olan müstəntiq barəsində bir sıra təşkilatı-sərəncamverici xarakterli səlahiyyətlərə malikdir. Həmin səlahiyyətlər müvafiq istintaq qurumu daxilində işin normal təşkilini təmin etməyə yönəlmişdir. Lakin istintaq şöbəsinin rəisi ibtidai araşdırmaya prosessual rəhbərliyi həyata keçirən prokurorun səlahiyyətlərinə aid məsələlərə müdaxilə edərək konkret işlərin istintaqı ilə bağlı müstəntiqlərin prosessual fəaliyyətinə yersiz təsir göstərə bilməz.

TƏHQİQATÇI:

İbtidai araşdırmanın 2 növü fərqləndirilir: təhqiqat və ibtidai istintaq. Azərbaycan Respublikasının CPM 7.0.25-ci maddəsinə əsasən «təhqiqatçı öz səlahiyyətləri daxilində CPM-dlə nəzərdə tutulmuş hallarda və qaydada cinayət təqibi üzrə təhqiqat aparən şəxsdir».

Cinayət təqibini həyata keçirərkən təhqiqatçı qanunun tələblərini rəhbər tutaraq, ibtidai araşdırmaya prosessual rəhbərliyi həyata keçirən prokurorun göstərişlərinə və öz daxili inamına əsaslanaraq, zəruri prosessual qərarlar qəbul edir, öz səlahiyyətləri daxilində istintaq və ya digər prosessual hərəkətləri həyata keçirir.

Azərbaycan Respublikasında fəaliyyət göstərən təhqiqat orqanlarının və təhqiqatçıların sistemi, habelə cinayət işləri üzrə təhqiqatın aparılmasının ümumi qaydaları CPM-in 214-cü müddəsində verilmişdir. Təhqiqatçının hansı orqana tabe olmasından, habelə hansı növ təhqiqatçıya aid olmasından asılı olmayaraq, o, CPM-in 86-cı maddəsində sadalanmış səlahiyyətlərindən sərbəst surətdə istifadə edir.

Təhqiqatçının prosessual vəziyyətləri CPM-in 86-2ci maddəsində nəzərdə tutulmuşdur. İbtidai istintaqı məcburi olan cinayət işləri üzrə təxirəsalınmaz istintaq hərəkətlərinin, habelə böyük ictimai təhlükə törətməyən aşkar cinayətlər üzrə məhkəməyədək sadələşdirilmiş icraat şəklində təhqiqatı vaxtında, tam və hərtərəfli həyata keçirməyə imkan

yarada biləcək həmin vəzifələrin lazımınca icrasına görə hər bir təhqiqatçı məsuliyyət daşıyır.

Təhqiqatçı öz prosesual vəziyyətlərini həyata keçirərkən müstəntiq kimi bəzi prosesual qərarların surətlərini ibtidai araşdırmaya prosesual rəhbərliyi həyata keçirən prokurora göndərir, həmçinin qanunvericilikdə müəyyən olunmuş prosesual hərəkətlərin məcburi həyata keçirilməsinə icazə alınması üçün məhkəmə nəzarətini həyata keçirən məhkəməyə müraciət etmək üçün prokuror qarşısında vəsatət qaldırır.

Təhqiqatçının aşağıdakı prosesual vəzifələri vardır:

1. törədilmiş və ya hazırlanan cinayətlərə dair daxil olmuş ərizə və digər məlumatlara baxmaq, kifayət qədər əsaslar və səbəblər olduqda cinayət işi başlamaq, işi öz icraatına götürmək, cinayətin açılması, işin hərtərəfli, tam və obyektiv araşdırılması üçün zəruri tədbirlər görmək, səlahiyyəti daxilində bütün istintaq və ya digər prosesual hərəkətləri həyata keçirmək;
2. şübhəli şəxsə tutulduğu andan hüquqlarını bildirmək və tutulmasının səbəblərini izah etmək;
3. qanuni əsaslar olmadan və ya 48 saatdan artıq tutulan şəxsi azad etmək;
4. müvafiq şəxsləri cinayət işi üzrə zərərçəkmiş, mülki iddiaçı və ya mülki cavabdeh qismində tanımaq;
5. prokurorun və müstəntiqin göstərişlərini və qərarlarını icra etmək və s.

Təhqiqatçının prosesual hüquqları CPM-in 86.4-cü maddəsində təsbit olunmuşdur. Həmin hüquqlar təhqiqatçı tərəfindən ona həvalə olunmuş prosesual vəzifələrin vaxtında və qanunauyğun şəkildə həyata keçirilməsi təmin etməyə yönəlmişdir.

Təhqiqatçının aşağıdakı hüquqları vardır:

1. hadisənin şahidlərinin izahatını almaq, hadisənin baş vermək şəraiti ilə tanış olmaq, hadisə və onunla əlaqəsi olan şəxslər barəsində məlumatları əks etdirən sənədləri və digər materialları tələb etmək;
2. şübhəli şəxsi tutmaq, onu, zərərçəkmiş şəxsi, şahidi dindirmək. ekspertiza təyin etmək, tanınmaya təqdim etmək, baxış, axtarış, götürmək, müayinə, üzləşdirmə, istintaq eksperimenti kimi təxirəsalınmaz istintaq hərəkətlərini aparmaq;
3. dövlət orqanlarından və ya auditor təşkilatlarından təftişlərin, inventarlaşdırmaların, ekspertizaların və digər yoxlamaların keçirilməsini tələb etmək;
4. hal şahidinə, tərcüməçiyə, mütəxəssisə və ya eksrertə edilmiş etirazlara baxmaq və s.
5. Azərbaycan Respublikasının CPM-nin 86-cı maddəsində həmçinin təhqiqat orqanın rəhbərinin və təhqiqat orqanın əməkdaşının səlahiyyətləri müəyyən edilmişdir.

ZƏRƏR ÇƏKMİŞ ŞƏXS

Cinayət qanunu ilə nəzərdə tutulmuş əməl nəticəsində birbaşa mənəvi, fiziki və ya maddi ziyan vurulmasına kifayət qədər əsaslar olduqda o, zərər çəkmiş şəxs qismində tanınır.

Törədilmiş cinayət nəticəsində zərər çəkmiş şəxs ölmüşsə, bu maddədə nəzərdə tutulmuş zərər çəkmiş şəxsin hüquqlarını onun yaxın qohumları həyata keçirirlər.

Cinayət nəticəsində mənəvi və ya maddi ziyan dəymiş hüquqi şəxs zərər çəkmiş şəxs qismində tanına bilər. Belə halda hüquqi şəxsin müvəkkil edilmiş nümayəndəsi onu təmsil edir.

Şəxsin zərər çəkmiş, şəxs qismində cinayət prosesinin iştirakçısı olması üçün cinayət prosesini həyata keçirən orqanın «zərər çəkmiş şəxs qismində tanınma haqqında qərarı» olmalıdır.

Cinayət işi üzrə zərər çəkmiş şəxs qismində cinayət əməli nəticəsində yalnız birbaşa ziyan dəymiş şəxs tanına bilər. Cinayət əməli nəticəsində dolayısı ilə ziyan çəkmiş şəxs (məsələn, podratçıya qarşı törədilmiş cinayət nəticəsində sifarişçinin işinin ləngiməsi ilə ona maddi ziyan dəyir, lakin sifarişçi müvafiq cinayət işi üzrə zərər çəkmiş şəxs kimi tanına bilməz) zərər çəkmiş şəxs kimi tanına bilməz və o, öz hüquq və mənafeələrinin bərpasını mülki-hüquqi qaydada tələb edə bilər.

Şəxs zərər çəkmiş şəxs qismində cinayət prosesinin istənilən mərhələsində tanına bilər. CPM-in 210.3-cü maddəsinə əsasən, cinayət işinin başlanması anında cinayətin törədilməsindən zərər çəkmiş şəxs məlum olduqda cinayət işini başlanması haqqında qərarla həmin şəxs zərər çəkmiş şəxs kimi tanınır. Zərər çəkmiş fiziki şəxs olduqda da onun öz nümayəndəsi vasitəsilə təmsil olunmaq, yəni CPM-in 87-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş hüquq və vəzifələri nümayəndəsi vasitəsilə həyata keçirmək hüququ vardır.

Zərər çəkmiş şəxs qismində tanındıqdan sonra şəxsin zərər çəkmiş şəxs qismində qaldmasına əsaslar olmadığı müəyyən edilərsə, təhqiqatçı, müstəntiq, prokuror və ya məhkəmə əsaslandırılmış qərarı ilə həmin şəxsin cinayət prosesində zərər çəkmiş şəxs qismində iştirakına xitam verir.

Zərərçəkmiş şəxsin aşağıdakı hüquqları var:

1. ittihamın mahiyyətini bilmək;
2. ifadə vermək;
3. izahat vermək;
4. cinayət işinə əlavə olunması və məhkəmə iclasında tədqiq edilməsi üçün materiallar təqdim etmək;
5. etiraz etmək;
6. vəsatətlər vermək və s.

Zərər çəkmişin aşağıdakı vəzifələri var:

1. cinayət prosesini həyata keçirən orqanın çağırışı ilə gəlmək;

2. cinayət prosesini həyata keçirən orqanın tələbi ilə ifadə vermək;
3. cinayət prosesini həyata keçirən orqanın tələbi ilə müqayisəli tədqiqat aparılmaq üçün onda olan əşyaları, sənədləri və nümunələri təqdim etmək;
4. təhqiqatçının, müstətiqin, prokurorun və ya məhkəmə iclasında sədrlik edənin göstərişlərinə tabe olmaq və s.

XÜSUSİ İTTİHAMÇI

Cinayət-prosessual qanunvericilik xüsusi ittihamçının iki növünü fərqləndirir:

1. ictimai-xüsusi ittiham qaydasında cinayət təqibi üzrə xüsusi ittihamçı;
2. xüsusi ittiham qaydasında şikayətlə bağlı cinayət təqibi üzrə xüsusi ittihamçı.

Xüsusi ittihamçının bu növləri təkcə öz prosesual statusuna görə deyil, həm də ittihamçı statusunu əldə etmək qaydasına görə fərqlənirlər.

İctimai-xüsusi ittiham qaydasında cinayət təqibi üzrə xüsusi ittihamçı öz prosesual statusunu iki əsasla əldə edir:

a. Azərbaycan Respublikasının CM-nin Xüsusi hissəsinin CPM-in 37.3-cü maddəsində sadalanmış maddələrindən birində nəzərdə tutulmuş cinayətin törədilməsi ilə ziyan vurulmuş şəxsin ərizəsi üzrə cinayət işi başlanaraq həmin şəxs zərər çəkmiş şəxs kimi tanındıqda;

b. Azərbaycan Respublikasının CM-in Xüsusi hissəsinin həmin maddələrindən hər hansı biri üzrə artıq başlanmış cinayət təqibi üzrə məhkəmə istintaq başlanana qədər şəxsin xüsusi ittihamçı kimi tanınması xahişi ilə verdiyi vəsatət təmin olunduqda.

Birinci halda ictimai-xüsusi ittiham qaydasında cinayət təqibi ziyan vurulmuş şəxsin ərizəsinə əsasən başlanılır və təhqiqatçının, müstətiqin və ya prokurorun həmin şəxsi zərər çəkmiş şəxs kimi tanıma haqqında qərarının çıxarıldığı andan o, xüsusi ittihamçı olur. İkinci halda isə

cinayətdən ziyan çəkmiş şəxs artıq başlanmış ictimai-xüsusi ittiham qaydasında cinayət işi üzrə zərər çəkmiş şəxs kimi tanınması üçün həmin üzrə məhkəmə istintaqı başlananadək cinayət təqibini həyata keçirən orqana vəsatətlə müraciət edir. Belə vəsatətin təmin olunduğu şəxs zərər çəkmiş şəxs qismində tanındığı andan, o xüsusi ittihamçı statusu əldə edir.

Xüsusi ittihamçı cinayət təqibi üzrə icraatda zərər çəkmiş şəxsin bütün hüquqlarından istifadə edir və onun vəzifələrini yerinə yetirir.

MÜLKİ İDDİAÇI:

Cinayət qanunu ilə nəzərdə tutulmuş əməl nəticəsində maddi ziyan vurulması qənaətinə gəlməyə kifayət qədər əsaslar olduqda onun cinayət mükakimə icraatı qaydasında ödənilməsi barədə cinayət işinin icraatı zamanı iddia vermiş fiziki və ya hüquqi şəxs mülki iddiaçı qismində tanınır.

Mülki iddiaçı qismində tanınma haqqında qərar təhqiqatçı, müstəntiq, prokuror və ya məhkəmə tərəfindən qəbul edilir. İddia ərizəsi verdiyi anda şəxsin mülki iddiaçı qismində tanınmasına əsaslar kifayət deyilsə, həmin qərar kifayət qədər əsaslar müəyyən edilən kimi dərhal qəbul olunur.

Mülki iddiaçı qismində tanındıqdan sonra iddia ərizəsinin müvafiq şəxs tərəfindən verildiyi və ya şəxsin mülki iddiaçı vəziyyətində qalmasına əsaslar olmadığı müəyyən edilərsə, təhqiqatçı, müstəntiq, prokuror və ya məhkəmə əsaslandırılmış qərarı ilə həmin şəxsin cinayət prosesində mülki iddiaçı qismində iştirakına xitam verir (CPM-in 89-cu maddəsi).

Mülki iddiaçının aşağıdakı hüquqları var:

1. ittiham mahiyyətini bilmək;
2. təqdim etdiyi iddia üzrə izahat və ifadə vermək;
3. etirazlar vermək;

4. vəsatətlər vermək və s.

5. mülki iddiaçı şəxsən və ya nümayəndəsi vasitəsilə öz hüquqlarından istifadə edir və vəzifələrini yerinə yetirir.

NƏTİCƏ

Bu günkü mühazirəmizdə cinayət prosesi iştirakçısının anlayışı, təsinifatı, məhkəmə-ədalət mühakiməsini həyata keçirən orqan kimi, eləcə də ittiham tərəfinə aid edilən şəxslərin – prokuror, müstəntiq, təhqiqatçı, zərər çəkmiş şəxs, xüsusi ittihamçı və mülki iddiaçının hüquqi statusunu, onların hüquq və vəzifələrini təhlil etdik.

Gördüyünüz kimi, cinayətkarlığa qarşı mübarizə sahəsində yaranan ictimai münasibətlərin ən vacibi olan cinayət-prosessual hüquq münasibətlərinin iştirakçıları içərisində dövlət orqanlarının – məhkəmə, prokurorluq, təhqiqat və istintaq aparatlarının rolu böyükdür.

İttiham tərəfinə aid edilən zərər çəkmiş şəxsin, xüsusi ittihamçının və mülki iddiaçının cinayət mühakimə icraatında iştirakı zamanı onların hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsini yeni cinayət-prosessual qanunvericilik cinayət prosesini həyata keçirən orqanlar qarşısında əsas vəzifə kimi qoyur.